

ВАЛЕРІЙ МАШТАКОВ

УСЕ НІБИ ВЧОРА

Харків
«Фоліо»
2025

ВІД АВТОРА

Я не письменник і не збираюся ним бути. Принаймні поки. Справа ця складна, хоч я й звик до труднощів. Але в мене є кілька друзів-письменників, я бачу, як вони працюють. І це трохи різниться від того, як працюю я. Та все ж спробую. Для початку я склав план книги. Ось за цим планом і рухатимусь.

Одразу хочу попередити: ця книга — не мемуари в повному сенсі слова. Мемуари передбачають певне прощання, якісь гіркі слова жалю. Мемуарист зазвичай просить в когось прощення тощо. Нічого такого в мене не буде. Моя книга — роздуми про життя людини, яка народилася в одному вимірі, а опинилася зовсім в іншому. Моє життя — не просто вервечка подій, які трапляються з кожним. Я спробую показати, що можна досягти усього, що схочеш.

Бажати не треба, якщо не можеш. Але я зміг, бо бажав.

У моїх читачів (а я сподіваюся, що вони будуть — може, менше, ніж у Дюма-батька, але будуть) можуть виникати

непотрібні паралелі та асоціації. Відтак одразу підкреслю: будь-які збіги прізвищ або фактів мають випадковий і не-навмисний характер.

І ще одне. Буде присутній певий елемент авторської фантазії, тож не все викладене слід сприймати буквально. Дещо я просто забув, відтак певні епізоди довелося домислювати. Такий художній прийом цілком припустимий у автора-початківця.

І останнє. Починаючи роботу над цією книгою, я орієнтувався на певну цільову аудиторію. Це мої діти та онуки, товариші по службі, друзі — усі ті, що дорогі мені і кому я вдячний за разом пройдений життєвий шлях.

Але думаю, що читати цю книгу цікаво буде й зовсім незнайомим людям. Адже все викладене — це спільна історія мільйонів людей, які жили раніше в одній великій країні. І це історія про перетворення людини радянської в людину розумну.

Та країна розвалилася від старості й немочі, а будь-які сучасні спроби її відновити обертаються на катастрофи й тягнуть за собою величезні жертви.

Моя книга не про це.

Я про добре та людяне.

З повагою
Валерій Маштаков.

ЖИТТЯ ЯК ТЕКСТ

Язателефонував йому просто з Астани, крізь кордони та пошти, крізь час і колосальну відстань. Колись старший лейтенант Улаєв, командир 2-го вогневого взводу, а тепер полковник, давно у відставці, Микола Кузьмович сидів у своєму будинку в невеличкому селищі десь у лісах Рівненщини, неподалік від знаменитого полігона, й грав на старенькій семиструнній гітарі. Він виконував вальс «Амурські хвилі», і в нього виходило. Коли я зателефонував, він саме відшукував ля-мінор десь у верхній частині потертого грифу. Брудно вилаявшись на адресу чиєїсь матері, він узяв трубку, перевівши телефон на голосний зв'язок.

— То що, старий пеньок, ти не забув ще, як керувати вертольотом? — весело почав я.

— Це хто, ти, Валеро? — невдоволеним голосом вигнаного на острів Святої Єлени імператора Наполеона хрипко й неохоче запитав Улаєв.

— А хто ж так рано телефонуватиме тобі, як не я? У нас із тобою різниця в чотири години! У вас шоста, в нас

відповідно десята. А ти що там, усе фортеп'яничаєш? — не даючи йому часу на роздуми, перейшов я в атаку.

— Ні, не фортеп'яничаю, зав'язав. Лише гітарничаю, — примирливо відповів полковник. — Як ти? — запитав він, хитро хмикнувши.

— Нудьгую, — відповів я.

— Я саме так і думаю: якщо не телефонуєш і не пишеш, значить, нудьгуєш, — по-вертолітному пожартував мій співрозмовник.

Улаєва я знаю багато років, ще з училища. Він був там у нас взводним. Потім ми зіткнулися в Афгані, далі зустрічалися в Києві, коли він завершував службу в Міністерстві оборони. І багато років не бачилися.

Та вже тут, у Казахстані, я зрозумів, що він мені зараз потрібний. Для правильності спогадів і послідовності викладу. Він завжди полюбляв порядок. Мені треба було звіряти з кимось думки, і Улаєв цілком пасував до ролі еталону.

Та спочатку треба було обговорити із ним головне.

— Як там у тебе справи, полковнику? — розпочав я здалеку.

— Не просто в нас, Валеро. Ось ізнову світло вимкнули. В моєму віці не одразу второпаєш, що це: світло вимкнули чи в очах потемнішало. Прикро мені. Начальство зажерлося. З'явилися так звані «мажори». Марнотратять життя, лихословлять і пиячать. Від цього прикро та соромно, ніби я особисто відповідальний за це. Через це не хочеться нічого й нікого бачити. Ми їх виховали. Уночі не сплю, все думаю. Тож невесело зараз. І прикро.

Намагаючись відволікти його від сумних думок, переводжу розмову:

— Полковнику, не все так погано. Ми впораємося. Як колись в Афгані та в Чорнобилі.

— Та воно, може, й так, Валеро... Як би був молодшим, сам пішов би виховувати та боротися із корупцією. Я вмію. А без цього – доживаю. Та менше з тим... Ти ж телефонуєш не просто так? Чого хотів, вертолітнику? — ніби застреливши зо два десятки ворогів, уже полегшено запитав Микола Кузьмович.

— Меш рацію. Є в мене справа. Знаєш, життя тече, спогади накладаються один на одний, багато чого забувається. Треба було б записувати, та завжди ніколи було. А от зараз вирішив написати книгу. Про наше життя. Моє й твоє, Кузьмовичу. Допоможеш?

— А ти зможеш? Ти ж ніби й не письменник. Бізнесмен, хоч і був непоганим офіцером.

— Зможу, полковнику. А, попри все, я цього хочу, — трохи вагаючись, відповів я.

Улаєв трохи помовчав. А далі сказав те, з чим я був згодний:

— Бажати не треба, якщо не можеш.

Я вимкнув трубку. Й зрозумів, що зможу.

Ззаду тихо підійшла дружина та поклала руку мені на плече.

Туди, де зазвичай містяться погони.

Розділ I

ДИТИНСТВО

Валерій Маштаков

Дитинство моє було щасливим. Чи мені так здавалося. Тоді багато що сприймалося інакше. Та оскільки я навіть не помітив, як воно проминуло, мабуть, все ж таки щасливим воно й було.

Я, Маштаков Валерій Олександрович, народився 14 лютого 1956 року. Завдяки дивному збігові обставин, по багатьох роках потому цей день стане невеличким святом — Днем Святого Валентина. Але назвали мене Валерою, тому що такого свята тоді в країні ще не було, а назвати мене Валентином наперед нікому на думку не спало.

Аби не псувати батькам день, я прийшов на світ зранку, о 5:30, просто у місті Києві, у 2-му пологовому будинку, на моєму рідному на все життя Подолі, на колишній вулиці Фрунзе, неподалік від нашої оселі. Точних відчуттів від свого народження я не пам'ятаю. Було це взимку, і все було білим: стіни палати, пейзаж за вікном, халати медсестер і лікарів. І я народився білим. Наче сніг. Якийсь час приходив до тям, вчився ходити, далі розмовляти й ходити на горщик. Вибачайте за інтимні подробиці, але без них моя книга була б брехнею.

Несподівано для всіх я підріс. Сам не очікував. Але стосунки з дитячим садочком, куди належало тоді віддавати дітей, у мене не склалися. Я категорично не сприймав колективізм, групівщину та дитсадівську колективізацію. Я не міг користуватися спільним горщиком, спільними тарілками та іншими казенними речами. Періодично влаштовував тихі бунти з вимаганням свободи, передусім свободи слова. Але виховательки (вочевидь, старі київські більшовички) були проти.

Через ці причини — і низку інших — мене зі столиці видалили. Усе моє дошкільне дитинство проминуло в передмісті, у селищі з аббревіатурною назвою ДВРЗ (що означає Дарницький вагоноремонтний завод), у бабусі з дідусем. Ні, вагони я там не ремонтував, але дечого навчився. Перш за все, у діда.

Дідусь був головною постаттю мого дитинства. Звали його Кирилом Сергійовичем, і родом він був з Кіровоградської області.

Невисокий, міцний, сухорлявий, неймовірний трудоголік. Він працював на заводі майстром зміни. В нього був власний будинок, який він побудував сам зі своїми синами. Окрім самого будинку була прибудова, в якій мешкав його молодший син з родиною. А ще курник, кролятник, столярна майстерня — дві, гараж — два.

Господарство, як на ті часи, чималеньке. Повернувшись з роботи, він починав господарювати, в нього починалася наче ще одна робота. Дід брав госу, їхав до лісу та привозив мішок трави — звісно, в сезон. Годував кролів, потім зачинявся в майстерні та щось там майстрував, як і належить у

такому приміщенні. Слід зауважити, що всі меблі в будинку, крім диванів і тахти, були зроблені його руками.

Він вичинював кролячі шкури, потім продавав їх, займався садом, здійснюючи разом із синами постійні експерименти зі щеплення яблунь до груш і навпаки тощо. У нього ніколи не закінчувалася енергія, складалося враження, що всередині в нього маленький ядерний реактор.

А коли погода не дозволяла йому господарювати, він виходив на веранду, клав мені на голову свою мозолисту руку і сумно дивлячись на вулицю, промовляв:

— Внучку, за такої погоди треба лише їсти та спати.

Далі неквапом випивав чарку самогончки, закушував бабусиним борщем і лягав спати.

По багатьох роках я зрозумів, точніше, мій друг Ден Яневський (він буде часто згадуватися в моїй оповіді), який між медіа та історією займався прикладною психологією, пояснив мені, що існують два основні енергетичні психотипи людитни. Вони різняться у залежності від того, як «заряджають» свої внутрішні батарейки. Динамічний — це мій дід, який заряджав батарейки в постійному русі, і статичний — коли людина заряджає батарейки пасивно, уві сні чи лежачи на дивані.

Сам Яневський радше належить до другого психотипу, а я, як і мій дідусь, заряджаю батарейки в русі. Якщо мене покласти на диван, мої батарейки дуже швидко сядуть. Відтак не люблю й не вмію нездужати та страждати. І, що дивує, з віком для того, щоби заряджати батарейки, рухатися треба більше та частіше.

Та про це якось потім.

Крім дідуса та бабусі, в будинку на ДВРЗ мешкали два їхні сини, мої дядьки. Старший, Микола, і молодший, Леонід, якого всі звали Льоша. Моя мати, Віра Кирилівна, була середульшою дитиною в родині, вона зростала посередині між братами. Мої дядьки дуже вплинули на моє формування як людини та й на все моє подальше життя.

Вони були дивовижними людьми. З неймовірною харизмою та працездатністю. Вони вміли робити все! От, знаєте, — буквально все!

По-перше, вони збудували великий одноповерховий будинок із підвалами та льошами. А ще — прибудову, в якій мешкав молодший дядько, Льоша, з родиною. А у великому будинку мешкали дідусь із бабусею та старший дядько, Микола, зі своєю родиною. Попри це, на ділянці були ще дві майстерні, де усі вони творили дива. Довкола будинку росли фруктові дерева, смородина, агрус, квіти. Рай на землі!

Чим прикметні були ці люди, окрім того, що вони були робітниками на заводі?

Дядько Микола був інструментальником 5 розряду, ковалем 5 розряду, токарем 5 розряду! А ще він був покрівельником, якого вже розряду, не пам'ятаю, але якогось надвисокого. Він робив практично все, що могла руками зробити людина: рихтував машини, переробляв їх, перефарбовував. Із великим ентузіазмом займався садом. Проводив різні експерименти з фруктовими деревами, йому це подобалося.

Він не був знайомий з теорією, але експериментувати, як дідусь Мічурін (такий собі вигаданий дідусь із борідкою, який схрещував для радянських людей усе поспіль),

це дядькові не заважало. Ну, наприклад, він не знав, що до кісточкових можна щепити лише кісточкові, тож намагався прищепити грушу до вишні, а вишню до сливи. Попри це, дерева під його керівництвом були доглянутими й плодоносили рясно, а груша «лимонка» (цей сорт, на жаль, на сьогодні вже практично зник) родила щороку, й варення з неї було неймовірно смачним.

Моє дитинство минало серед оцих Великих, не боятимусь цього слова, людей, і цілком виправдано пишу це слово з великої літери.

Без сумнівів, я бажав би бути схожим на них, вони багато чого мене навчили. Це було цікаве, сповнене якихось подій життя.

А подій було багато.

Ось, наприклад, робітниче селище ДВРЗ почало переходити з вугільного опалення на газові котли. Мої дядьки практично половині селища поставили їх і, відповідно, цілком оснастили систему опалення батареями.

Вони зробили було великий більярдний стіл. Зробили самі кії, десь купили кулі та почали грати. Я тоді був ще невеличкий на зріст, мені було років сім, і вони для зручності зробили мені маленьку табуреточку, я переставляв її перед нанесенням кожного нового удару. Так я уперше познайомився з цією чудовою грою, яка зі мною ціле моє життя.

ЗМІСТ

Від автора.....	3
Пролог. Життя як текст.....	5

Розділ 1. Дитинство

ДВРЗ.....	10
Усвідомлення.....	15
Хрещена.....	23
Хрещений.....	27
Рідні.....	35
Поділ.....	39
Ріка.....	43

Розділ 2. Початки

Самоповага.....	50
Кохання.....	55
Спасибі.....	59
Бітли.....	66
Зелений.....	72
Блат.....	76
Зліт.....	80

Розділ 3. Дорослішання

Зарахування.....	86
Тітінгата.....	92
Генерал.....	98
Саша.....	106
Порятунок.....	111
НС.....	118
Офіцери.....	124

Розділ 4. Угорщина

Протест.....	132
Холаслі.....	138
Шотокан.....	146
Катастрофа.....	153
Донька.....	159
Професіонали.....	163
Правда.....	170
Знову.....	174

Розділ 5. Афганістан

Обов'язок.....	182
Робота.....	189
Цирк.....	197
Ветерани.....	203
Зоопарк.....	212
«Michelle».....	216
Комуніст.....	220
Епізоди.....	226

Розділ 6. Чорнобиль

Мерзота.....	236
Реактор.....	241
Радіація.....	247
Покаяння.....	253

Розділ 7. Перебудова

Бонус.....	258
Свобода.....	264
Бунтар.....	269
Самогонники.....	274
Незалежність.....	280
Цивілка.....	286
Валет.....	293

Розділ 8. Бізнес

Старт.....	302
Справжнє.....	307
Різниця.....	314
Експат.....	321
Феєрверк.....	328
Інтрига.....	336
Вовчки.....	340

Розділ 9. Мандри

Вишуканість.....	350
За́хват.....	358
Гордість.....	363

Віра.....	369
Затребуваність.....	373
Зцілення.....	378
Пропозиції.....	384

Розділ 10. Повноліття

Оплески.....	392
Везіння.....	396
Пощастило.....	401
Реінкарнація.....	405
Висновки.....	410

Епілог. Настанови полковника Улаєва	414
--	-----

Фотогалерея.....	416
------------------	-----

Про автора.....	441
-----------------	-----